

ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Тамара
Франчук
аспірант ДННУ
«Академія
фінансового
управління»
Міністерства
фінансів України

МАКРОЕКОНОМІКА

У статті розглянуто існуючі проблеми, що стримують надходження іноземних інвестицій до економіки України та напрями їх розв'язання. Визначено основні чинники ефективнішого сприяння залученню іноземного капіталу в економіку України та проаналізовано зарубіжний досвід щодо створення сприятливого інвестиційного клімату.

Ефективне реформування економіки будь-якої країни, її структурні перетворення, відновлення виробництва, створення дієвої та ефективної ринкової та соціальної інфраструктури, формування конкурентоспроможного середовища є неможливим без відповідних інвестицій. На сучасному етапі ринкових перетворень в Україні проблеми підвищення ефективності інвестиційної діяльності стали одними з ключових у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняної економіки. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання залучення іноземних інвестицій, які є необхідною умовою для розвитку національної економіки.

Проблеми розвитку інвестиційної діяльності присвячені науковій праці багатьох вчених, таких як: А. Є. Ачкасов, І. О. Бланк, П. Т. Бубенко, Г. С. Волинський, М. С. Герасимчук, Г. В. Ковалевський, А. В. Крушевський, І. Крупка, Р. Р. Ларіна, І. В. Лисий, Т. В. Момот, М. М. Недашківський, А. А. Пересада, В. О. Поколенко, С. В. Покропівний, Я. А. Рекитар, І. В. Сергієнко, Г. В. Стадник, О. М. Тищенко, В. І. Торкатюк, А. С. Шевченко, О. Д. Шеремет та багато ін. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемам оцінки та регулювання іноземної інвестиційної діяльності, залишаються недостатньо дослідженими шляхи залучення прямих іноземних інвестицій, які сприяли би розвитку економіки держави.

Метою даної статті є визначення пріоритетів в інвестиційному процесі, які б забезпечили найбільш високий рівень його ефективності та запропонування комплексного механізму залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Потреба в інвестиціях для реформування й перебудови економіки постійно зростає внаслідок необхідності відновлення діючих виробничих фондів. У такій ситуації при відсутності власних коштів неабияке значення мають іноземні інвестиції як додаткове джерело фінансування.

Іноземні інвестиції - це цінності, що іноземні інвестори вкладають в об'єкти інвестиційної діяльності в Україні з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту.¹

За даними Державного комітету статистики України загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну станом на 1 липня 2012 року склав 52426,7 млн. дол. США і зріс з початку 2012 року на 4,7%, а в порівнянні з аналогічним періодом 2011р. збільшився на 11,06%.² Тобто спостерігається хоч і незначна, але позитивна тенденція збільшення надходжень іноземного капіталу.

Базовою передумовою успішного залучення ПІІ до країни є створення сприятливого інвестиційного клімату, що означає не тільки макроекономічну стабільність, а й успішне здійснення реформ на мікрорівні та проведен-

¹ Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996р. № 93/96-ВР зі змінами та доповненнями.

² Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ня інституціональних реформ (до їх числа належать приватизація, реструктуризація, реформування правової і податкової систем).

Залучаючи прямі іноземні інвестиції, держави прагнуть вирішувати якомога ширше коло економічних проблем і одержувати вигоди у вигляді: додаткового надходження іноземного капіталу; ввезення нового виробничого обладнання; створення сучасної ринкової інфраструктури; появи підприємств, які використовують нові та високі технології; насичення внутрішнього ринку якісними споживчими та промисловими товарами; підвищення конкурентоспроможності і якості виробленої продукції; збільшення експорту та появи нових ринків реалізації продукції; підвищення кваліфікації працюючих; прискорення економічного розвитку регіонів; підвищення рівня доходів населення і стимулювання попиту; встановлення взаємовигідних коопераційних зв'язків іноземних інвесторів і вітчизняних товаровиробників; створення нових робочих місць і т.д. Цими факторами пояснюється різке посилення конкуренції між державами у заохоченні надходжень інвестицій в економіку.

В сучасних умовах у міжнародній практиці склалися певні норми та стандарти державного регулювання іноземних інвестицій, до яких, зокрема, належать:

1. Законодавчий рівень: тобто законодавство про власність, включаючи положення про іноземні інвестиції; банківське і валютне; податкове; митне; про зовнішньоекономічну діяльність; про працю і соціальний захист певних груп населення; антимонопольне; про охорону навколишнього середовища; спеціальне законодавство з стимулювання або обмеження іноземних інвестицій і ряд інших законів.

2. Режим допуску і функціонування інвесторів: діюча процедура допуску (у тому числі реєстрації) інвестицій; наданий режим функціонування інвесторів (національний режим і/або режим найбільшого сприяння й т.д.); діючий режим захисту та безпеки інвесторів, а також відшкодування збитків внаслідок заподіяної шкоди; діючий

режим переказів і платежів, що відносяться до інвестицій; режим і механізм вирішення спорів і т.д.

3. Заходи щодо стимулювання або обмеження інвестицій: пріоритетні галузі для інвесторів: можливість брати участь у приватизації (більш сприятливі умови участі в приватизації в порівнянні з національними інвесторами); надання всіляких податкових, митних і інших пільг; спеціальні пільги по заохоченню виробництва на експорт і/або імпортозаміщення; допомога у вирішенні трудових і соціальних питань; діяльність місцевих (регіональних) органів влади по стимулюванню (обмеженню) інвестицій; часткове фінансування (субсидування) діяльності стратегічних інвесторів; цілеспрямоване стимулювання залучень певної категорії інвестицій; створення відповідної інфраструктури (транспортні коридори, комунальне господарство, комунікації і т.д.); формування системи кредитування та страхування інвестиційних проектів; спеціальні заходи щодо стимулювання реінвестиційної діяльності та ін.

4. Створення вільних торговельних, економічних, промислових і інших зон для інвесторів: особливий правовий, податковий і митний режим для діяльності інвесторів; спеціальна система стимулювання надходжень інвестицій; обмеження ступеню державного втручання в господарську діяльність; особлива система стимулювання експортного виробництва та виробництва товарів високого ступеню складності; територіальна відособленість і т.д.

5. Формування єдиної системи державних і/або приватних органів, відповідальних за роботу із залучення та ефективного використання інвестицій. У багатьох країнах центральним органом, відповідальним за залучення іноземних інвесторів і роботу з ними на всіх стадіях їхньої присутності в країні, є спеціалізовані агентства, які можуть бути державними, приватними та змішаними.

6. Заходи на всіх рівнях державної влади по формуванню привабливості іміджу держави або її окремих територій у свідомості міжнародної громадськості та потенційних інвесторів.³

³ Слав'юк Р.А. Вплив іноземного капіталу на розвиток регіону: монографія / Р. А. Слав'юк, І. В. Олександренко. - Львів: [АТБ]. - 2010. - 301 с.

Головними перешкодами для залучення іноземних інвестицій в Україні на даний момент є:

1) нестабільність політичної ситуації в Україні. Особливо цей фактор важливий для великих ТНК з Німеччини, США, Великобританії, які не тільки ведуть свою господарську діяльність, але певним чином відображають політичну позицію найвпливовіших країн світу;

2) недоліки законодавства в сфері інвестування та підприємництва.

Недостатнє правове забезпечення, зокрема з питань платежів до бюджетів всіх рівнів та централізованих фондів спеціального призначення. Ця нестабільність стала причиною виходу з українського ринку багатьох потужних компаній

- відсутність системи регламентації перевірок підприємницької діяльності;

- тривала процедура реєстрації і отримання необхідних сертифікатів, неоднозначне тлумачення різними гілками влади законодавчих актів, які постійно змінюються;

- недосконала система розгляду справ у господарських судах і несвоєчасне виконання їх рішень;

- невідповідність, у ряді випадків, між законодавчими актами і підзаконними нормативними актами;

- відсутність дієвого механізму правового захисту інвесторів від боржників;

3) стандарти. Невідповідність податкової та бухгалтерської систем міжнародним стандартам породжує велику кількість непорозумінь іноземних інвесторів з українськими партнерами в процесі їх спільної діяльності; невизнання сертифікатів ЄС, яке значно ускладнює і уповільнює рух імпоротної продукції; обтяжлива система сертифікації;

4) податки. Високий рівень і велика кількість податків позбавляє державу конкурентних переваг при залученні іноземних інвесторів. Одним з найгостріших є питання своєчасного повернення раніше сплаченого ПДВ податковими органами. Також відзначається нестабільність економічної і податкової політики, її залежність від організаційних змін на урядовому рівні. Умови оподаткування інноваційно-інве-

стиційної діяльності не стимулюють її розвиток;

5) митні бар'єри. Високі ставки мита на ввезення при надходженнях іноземних інвестицій в Україну, непорозуміння з митними органами при визначенні митної вартості товарів, способу нарахування мита та акцизних зборів;

6) недостатньо розвинута інфраструктура бізнесу. Відсутність потужної страхової компанії, яка б покривала комерційні ризики під час реалізації особливо масштабних інвестиційних проектів; обмеженість довгострокових і недорогих банківських ресурсів; відсутність швидкісного транспортно-го сполучення з промисловими та сировинними центрами;

7) відсутність розвинутого фондового ринку⁴.

Дуже важливим індикатором для іноземних інвесторів є рівень внутрішніх інвестицій в країні, оскільки його зростання вже само по собі свідчить про оздоровлення інвестиційного середовища, про існування відпрацьованого механізму приватного інвестування в економіці країни-реципієнта.

Однак, сьогодні навіть вітчизняні підприємці не мають оцінок привабливості інвестиційного середовища української економіки, тому спрямовують практично всі свої фінансові ресурси на торговельно-посередницькі операції та несуттєво впливають на зростання виробничої та інвестиційної активності в державі. Ці величезні фінансові засоби акумулюються, переважно, на рахунках комерційних банків та інших фінансових структур замість того, щоб стимулювати розвиток виробництва, нарощувати інтенсивність інвестиційного ринку.

Проте, Україна має чималу кількість характеристик інвестиційного потенціалу, які сприяють припливу іноземних інвестицій, а саме:

- вигідне географічне положення. Воно визначається розташуванням країни в центрі Європи, на перехресті торговельних шляхів;

- багаті природні ресурси. 30% сільськогосподарських угідь України - високородючі чорноземи;

- рекреаційні ресурси (Крим, Карпати), сприятливі для розвитку туриз-

⁴ Стеценко Б. Особливості формування інвестиційних ресурсів / Б. Стеценко // Цінні папери України. - 2010. - №19. - С. 12-13

му, санаторно-курортного лікування, відпочинку;

- освічена робоча сила - в Україні дуже високий інтелектуальний і професійний рівень працівників;

- наявність в Україні законодавства про іноземні інвестиції. Незважаючи на певну недосконалість, воно все ж дає можливість інвесторам вести свою діяльність в Україні. Зокрема, гарантуються захист інвестицій, можливість вивезення та реінвестування прибутків, система компенсації збитків;

- в Україні діють державні структури, які займаються питаннями залучення іноземних інвестицій, що свідчить про серйозність намірів уряду щодо підтримки іноземного капіталу і, відповідно, викликає довіру іноземних інвесторів;

- переваги інвесторів у технологічних і управлінських знаннях⁵.

Дослідження світового досвіду регулювання потоків прямих іноземних інвестицій показало, що у цілому заходи, орієнтовані на створення привабливих умов для збільшення надходжень ПІІ, містять у собі три основні групи:

- базові заходи щодо створення сприятливого інвестиційного клімату;

- формування правових і адміністративних основ діяльності іноземних інвесторів;

- формування системи специфічних стимулів для ПІІ.

Слід зазначити, що поліпшення інвестиційного клімату саме по собі не здатне забезпечити різке збільшення обсягів іноземних інвестицій. Як показує досвід країн що розвиваються та країн із перехідною економікою, поліпшення інвестиційного клімату є необхідною, але не достатньою умовою надходжень іноземних інвестицій. Вирішення цього завдання вимагає реалізації заходів щодо створення правових основ діяльності іноземних інвесторів та специфічних стимулів для ПІІ, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості країни - реципієнта. У сучасних умовах найбільш важливими видами специфічних стимулів для іноземних інвесторів є:

- фіскальні стимули: податкові канікули, пільги по податку на прибуток, пільги відносно коштів, використову-

ваних на інвестиції і реінвестиції, прискорений режим амортизаційних списань, пільги по прибутковому податку для іноземних співробітників підприємств із іноземною участю, пільги при здійсненні діяльності, пов'язаної з НДДКР (Науково-дослідницькою діяльністю та конструкторськими розробками), пільги при здійсненні зовнішньоторговельних операцій та ін;

- фінансові стимули: виплата урядових субсидій на покриття частини стартових витрат, надання пільгових кредитів або гарантій по кредитах, забезпечення пільгових умов державного страхування, державна участь в акціонерному капіталі;

- інші стимули: державні витрати на створення інвестиційної інфраструктури, створення зон зі спеціальним економічним статусом та інші.

Досягнення успішного результату в залученні іноземних інвестицій багато в чому залежить від надання якісних послуг інвесторам. Елементом успішної політики залучення інвесторів є добре підготовлена і доступна інформація. Для залучення іноземних інвесторів у регіональну економіку важливо мати повну інформацію про кожну територію та ключові фактори, які можуть вплинути на інвестиційні рішення. Тому у країнах, які мають регіональні відмінності (Україна також може бути віднесена до числа цих країн) створюється мережа регіональних агентств по залученню іноземних інвесторів (ПІІ - агентств), які сприяють вкладенню іноземного капіталу в регіони чи провінції країни. Ця мережа в більшості випадків характерна для федеративних держав, але і в інших країнах з централізованою системою управління ПІІ - агентства активно сприяють залученню прямих іноземних інвестицій у найбільш пріоритетні регіони. Регіональні агентства в промислово розвинених країнах, залучаючи іноземних інвесторів, використовують принцип цілеспрямованої допомоги інвесторові і підтримки після вкладення інвестицій. Залучення іноземних інвесторів - складне завдання, що полягає не лише у відкритті регіональної економіки для іноземних інвесторів а й у просуванні інформації про інве-

⁵ Свірідова Н.Д. Прямі іноземні інвестиції: світовий досвід та стратегія залучення в економіку України: Монографія / Свірідова Н.Д. - Луганськ: Вид-во СЛУ ім.В. Даля, 2004. - 164с.

стиційну привабливість даної країни у світі.⁶

Варто сказати, що уряди багатьох як розвинених країн, так і країн що розвиваються підсилили роль держави в економічних процесах. В області переміщення виробничих інвестицій це виявилось в таких заходах як закупівля дефіцитних споживчих товарів і виробничого устаткування; заохочення створення нових робочих місць і ринкової інфраструктури; демонополізація ринку і створення умов для виникнення нових товаровиробників; стимулювання росту конкуренції на товарних ринках; державні пільги і заохочення ввозу нових технологій і виробництв; право на безмитну торгівлю і експорт продукції; заохочення іноземного капіталу в області створення транспортної мережі та системи комунікацій; заохочення налагодження коопераційних зв'язків вітчизняних компаній з іноземними партнерами; введення засобів по захисту вітчизняного товаровиробника в певних галузях; залучення іноземного капіталу в добувні галузі та ін. Як видно з наведених заходів, багато кроків урядів безпосереднім чином стосуються діяльності іноземних інвесторів. Досвід західноєвропейських країн активно використаний Японією, державні органи якої зробили ставку на заохочення діяльності іноземних інвесторів в області створення сучасної ринкової інфраструктури, високих технологій, сфери комунікацій і на спільну роботу з налагодження експортно-орієнтованих виробництв. У той же час японський уряд прийняв всі засоби для захисту національного ринку і вітчизняних компаній у багатьох галузях від іноземного впливу й дотепер жорстко регулює зазначений процес.⁷

Особливістю сучасних процесів стимулювання залучення ПІІ є широке використання пільгових умов та стимулів, які розглядаються як невід'ємна частина інвестиційної політики країни-реципієнта. Надаючи такі умови, держава переслідує дві мети: залучити інвесторів і погодити їхній вид діяльності з місцевими економічними умо-

вами, щоб одержати додатковий прибуток від інвестицій, наприклад, у формі допомоги бідним регіонам і створення нових робочих місць. Існують як прямі пільги, наприклад, аванс готівкою і субсидії на створення робочих місць, так і непрямі, наприклад, зниження податків або звільнення від них. Якщо мова йде про великі інвестиційні проекти, здатні значно розвинути місцеву економіку, інвестор має право прямо вести переговори про надання особливих умов.

Наприклад, у Чехії пільги новим і існуючим інвесторам надаються в рамках спеціальної національної програми сприяння інвесторам. Підтримка надається промисловим підприємствам, технологічним центрам, а також центрам підтримки підприємництва. Компанії з іншою спеціалізацією можуть одержати окремі пільги на створення нових робочих місць, пільги для малих і середніх підприємств, гранти від місцевих центрів працевлаштування, знижки з податку, доступ до спеціальних фондів ЄС.⁸

У Польщі держава пропонує іноземним інвесторам два види пільг: право на одержання державної допомоги та звільнення від податків інвесторів, які працюють у Спеціальних економічних зонах. Право на одержання допомоги від держави в Польщі мають інвестиційні проекти, що припускають створення нових робочих місць, впровадження нових технологій, а також зниження рівня забруднення навколишнього середовища. Крім того, у країні є 14 спеціальних економічних зон (більшість із них діють до 2017 року), у яких інвестор звільняється від сплати особистого і корпоративного прибуткового податку. У СЕЗ інвесторам також надаються повністю підготовлені площі за помірними цінами, безкоштовна допомога у всіх формальностях, пов'язаних з інвестуванням, а також звільнення від сплати податку на нерухомість.

У Словаччині держава звільняє інвесторів від сплати податків і надає гранти на створення робочих місць, якщо інве-

⁶ Худавердієва В. А. Стратегія залучення іноземних інвестицій в економіку України // Фінанси України. - 2010. - № 6. - С. 62 - 71

⁷ Международные инвестиции и международные закупки: [учеб. пособие] / [Есипов В.Е., Маховикова Г.А., Одинок В.П. и др.]. - Спб., 2009. - 312с.

⁸ Степаненко А.С. Іноземні інвестиції в Україні: фінансування та оцінка ефективності / Степаненко А.С. - К.: ЗАТ «Нічлава», 2011. - 158 с

стування веде до розвитку регіону, підвищенню кваліфікації співробітників і збільшенню відсотку зайнятості. До секторів, у яких надаються пільги, відносяться: сталеливарна промисловість, автомобілебудування, виробництво синтетичних волокон. Пільги також поширюються на НДДКР, екологічні проекти, реструктуризацію збиткових компаній. Допомога виявляється як прямо (субсидії і гранти), так і побічно (звільнення від податків). Гранти надаються на створення нових робочих місць і навчання персоналу.⁹

Політика залучення ІІІ в Китаї - один з найбільш ефективних прикладів еволюційного підходу до управління стратегією ІІІ, яка ґрунтувалася на поступовому розширенні відкритості китайської економіки. Так, спочатку пільговий режим для іноземних інвестицій був введений як експеримент у вільних економічних зонах, а оскільки експеримент виявився вдалим, то ця практика була застосована в більш широкому масштабі. В основі стратегії залучення прямих іноземних інвестицій у Китаю закладено створення спеціальних інвестиційних зон і застосування стосовно них пільгових фіскальних умов. Наприклад, існує декілька видів спеціальних інвестиційних зон: особливі економічні зони; відкриті міста; технопарки; зони розвитку економіки і техніки; вільні торговельні зони. У якості фіскальних стимулів і пільг для залучення прямих іноземних інвестицій в особливі інвестиційні зони застосовуються:

- пільгова ставка по податку на прибуток на рівні 15% (при середній ставці по країні в 30%);
- спеціальні терміни часткового або повного звільнення від сплати податку на прибуток для підприємств із іноземним капіталом, які діють у спеціальних інвестиційних зонах;
- повернення податку з реінвестованого прибутку у випадку, якщо іноземний підприємець інвестував дану суму в економіку країни на строк не менш 5 років.¹⁰

Отже, для стимулювання залучення іноземних інвестицій та усунення негативних тенденцій в економіці країни необхідно, щоб основні положення законодавчих актів щодо умов іноземного інвестування не тільки відповідали міжнародним нормам, але й виконувались. Зарубіжний інвестор має сприйняти Україну як стабільну і передбачувану країну, а її економіку такою, де макроекономічна стабільність асоціюється не лише з низькими темпами інфляції, а й із послідовним розвитком, включаючи стабільні темпи зростання виробництва, платоспроможний попит, а також економічну структуру, яка постійно модернізується.

РЦПН

⁹ Інвестиційний бізнес / Общ. ред. Яковец Ю.В. - М.: Изд-во РАГС, 2009. - 342 с.

¹⁰ Лесечко М.Д., Чемерис А.О., Чемерис О.М. Інвестиційний клімат: теорія і практика: Монографія / за заг. ред. А.О. Чемериса. - Львів: ЛФ УАДУ, 2008. - 160 с.